

Juraj Neidhardt

ARHITEKT DUŠAN GRABRIJAN I NJEGOV ODNOS PREMA GRADU SARAJEVU

U kulturnom životu Sarajeva između dva rata, posebno na planu arhitekture i urbanizma, sasvim izuzetno mjesto pripada arhitektu Dušanu Grabrijanu. Rodom Slovenac, odgojen u Plečnikovoj školi, zadahnut najsvježijim strujanjima oko Le Korbizje-a u Parizu, u provincijskoj atmosferi Sarajeva pred drugi svjetski rat, djeluje vizionarski i donkihotski. Kao nastavnik sarajevske Srednje tehničke škole od 1930. pa do 1945. godine, radeći na obrazovanju kadrova koji su, naročito u prvim godinama poslije rata, preuzeli veliki dio tereta obnove zemlje, povezo je teoriju i praksu, i na taj način ostao dugo prisutan među nama ne samo nakon odlaska iz Sarajeva, već i nakon smrti.

Grabrijan je prvenstveno značajan po svom teoretskom doprinosu našoj arhitekturi, po brojnim knjigama koje su se uglavnom pojavile nakon autorove smrti. Taj teoretski rad, međutim, inspirisan je i započet upravo u ovom gradu, na problemima urbanizma i arhitekture Sarajeva, na njegovim kontrastima, na konstataciji da »pored kaotičnog grada još živi tu negdje smisao za ljepotu i osjećaj za mjerilo«.

U interesu je Sarajeva da se pionirski rad Grabrijana ne zaboravi, da se njegove ideje ožive. Zato je sa simpatijama dočekan knjiga arh. Džemala Čelića »*Grabrijan i Sarajevo*«, u izdanju Muzeja grada Sarajeva, objavljena kao III sveska Priloga a za proučavanje istorije Sarajeva. Knjiga je sačinjena na bazi izbora tekstova iz članaka koje je Grabrijan objavio u raznim listovima i časopisima, prvenstveno sarajevskim, a u periodu od 1936, do 1942. godine. Opširnim uvodom u kome je prikazan Grabrijanov doprinos Sarajevu, te esejistički, ali vrlo dokumentovano napisanim komentarima uz pojedine cjeline izabranih tekstova, kao i neophodnom naučnom aparaturom, arh. Čelić je uspio da od pojedinačnih tekstova napravi cjelinu, koja uvjerljivo rekonstruiše vrijeme i ličnost sa puno razumijevanja i topline za jedno i drugo.

U samom predgovoru djela Čelić konstatuje razloge za pripremu knjige, a ti su po njegovim riječima:

— da se odužimo arh. Grabrijanu za njegov pionirski rad na istraživanju pozitivnih vrijednosti našeg arhitektonskog nasljeđa i na dosljednoj borbi za savremen pristup urbanizaciji grada i arhitekturi Bosne u cjelini;

— da prikupimo na jednom mjestu značajan materijal za noviju kulturnu istoriju Sarajeva, njegovu arhitektonsku i urbanističku klimu pred drugi svjetski rat;

— da novim generacijama, koje rade na našoj arhitektonsko-urbanističkoj problematici, učinimo ponovo dostupnim materijale o stručnim pitanjima naše jučerašnjice, od kojih mnoga ni do danas nisu riješena.

Od oko pedeset članaka koje je Grabrijan u naznačenom intervalu objavio, i koji se spominju u priloženom hronološkom pregledu objavljenih radova, Čelić u ovoj knjizi koristi djelomično ili u cjelini svega tridesetak. Pri tome odabire aktuelno, ispušta dijelove koji se ponavljaju, i unosi vlastitu sistematizaciju, sređujući izabrane tekstove oko tri makroteme.

Prva od ove tri cjeline prikazuje teoretske radove Grabrijana o bosansko-orientalnom arhitektonskom nasljeđu, o njegovim prostorno-plastičnim kvalitetima i srodnosti s težnjama savremene arhitektonske misli. Naslovi, kao što su: »Le Korbizje i Sarajevo«, ili »Kultura teferiča« ili »Arhitektura nadohvat čovječje ruke« sami po sebi govore o kreativnom pristupu Grabrijana istorijskoj materiji, u traženju »neke iskušane ljepote, koju bi htio primijeniti i na našu modernu«. Grabrijana interesuje neiskvaren odnos čovjeka prema prirodi koji je »ovdje duboko fundiran u etičkoj strukturi društvenog života«. Velika je to količina originalnih misli i ideja, koje se i danas, nakon blizu četiri decenije, doimaju neposrednošću i svježinom.

Drugi dio obuhvata materiju o aktuelnoj izgradnji i urbanističkoj problematici Sarajeva. »Tvrđim da se Sarajevo izgrađuje sasvim bez glave« ... pisao je Grabrijan iznoseći svoje kritičko-polemičke misli o problemima starog i novog Sarajeva. On je veliki pobornik sređivanja Baščaršije, no on upozorava: »Begova džamija ostaće tako dugo velika i lijepa, dok ne diramo u njezinu prvobitnu okolinu«. Zalaže se za zelenilo u gradu, za pravilan pristup uređenju Trga oslobođenja i drugih sarajevskih trgova, za regulaciju Titove ulice, za planski pristup i regulacioni plan. Bori se protiv nebodera u zgusnutoj strukturi grada uz opomenu: »Sarajevo je na najboljem putu da postane grad samih kula, što se apsolutno protivi značaju tog grada, koji se do sada razvijao u širinu«.

Treći dio, pod skupnim naslovom »Primjena principa« sadrži izbor iz članaka teoretsko-pedagoškog karaktera, te dobrim dijelom prikazuje rad u sarajevskoj Tehničkoj školi pod vodstvom prof. Grabrijana, kao i polemičko-propagandne ideje s kojima su u to vrijeme nastupali protagonisti savremene arhitekture iz Beča i Pariza. Aktuelni problemi radničke kuće, primjena skeletne konstrukcije, savremeni principi obloge, horizontalnog prozora, elastičnog tlocrta itd., tretirani u ovim člancima postajali su pristupačni svakom našem đaku u

vrijeme kada se još prebiralno po pseudostilskim elementima. Grabijan je mlade generacije učio da gledaju i misle, a šta se više i bolje može očekivati od djela jednog pedagoga?

Treba pročitati knjigu Dž. Čelića »Grabrijan i Sarajevo«, ma da je bilo u štampi dosta njenih prikaza, što je potvrda više o interesovanju koje je ona izazvala.

Nemoguće je u kratkom osvrtu ukazati na ono bogatstvo misli i dojmova koji iskravaju od stranice do stranice, od jedne teme do druge, »stapajući prošlost, sadašnjost i budućnost u nerazdvojivu cjelinu čovječije sudbine«.